

DOI 10.4467/25439561KSR.20.007.13296

AGATA KRZYWDZIŃSKA <https://orcid.org/0000-0002-9301-7332>

Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych

Instytut Rosji i Europy Wschodniej UJ

Zakład Rosyjskiej Kultury Nowożytnej

i Teorii Systemów Kulturowych

Kraków

STULECIE TRAKTATU WERSALSKIEGO I JEGO ZNACZENIE Z PERSPEKTYWY POLSKIEJ I ROSYJSKIEJ TELEWIZJI

100 YEARS OF THE THE TREATY OF VERSAILLES AND ITS SIGNIFICANCE FROM THE PERSPECTIVE OF POLISH AND RUSSIAN TELEVISION

Streszczenie

Przedmiotem analizy jakościowej są rosyjskie i polskie programy poświęcone stuleciu podpisania traktatu wersalskiego. Badaniom poddano cztery programy z rosyjskiej i polskiej telewizji, których analiza ma wykazać podobieństwa i różnice w prezentowaniu tego samego tematu. W badaniu przyjęto metodę analizy zawartości treści (materiałów dokumentalnych w programach, nagłówków, jak i wypowiedzi gości w wybranych programach).

Abstract

The subject of the qualitative analysis are Russian and Polish programmes devoted to the 100th anniversary of the Versailles Treaty. Four television programmes from Russian and Polish television, which show similarities and differences, were analysed for the purpose of this article.

Słowa kluczowe: Rosja, traktat wersalski, telewizja rosyjska, telewizja polska

Keywords: Russia, The Treaty of Versailles, Russian and Polish television

Wstęp (cel, założenia metodologiczne)

Przedmiotem analizy są programy polskiej i rosyjskiej telewizji publicznej przygotowane z okazji setnej rocznicy traktatu wersalskiego. W ocenie zarówno medioznawców, jak i widzów telewizja to medium nadal najsilniej oddziałujące na ludzi, mimo że media społecznościowe stały się niezwykle popularne, będąc także miejscem wypowiedzi dla osób publicznych. Telewizja w tym kontekście ma przewagę nad mediami społecznościowymi swoją wielowymiarowością: obrazem, słowem, dźwiękiem i pozycją, wypracowaną przez kilkadziesiąt lat nadawania. Oglądanie telewizji zarówno w Polsce, jak i w Rosji stało się swego rodzaju rytuałem komunikacyjnym, zwłaszcza w odniesieniu do wieczornych serwisów informacyjnych¹. Eric W. Rothenbuhler uważa, że wielokrotne nadawanie serwisu w harmonogramie dnia widza skutecznie na niego oddziałuje, stając się właśnie „rytuałem komunikacji medialnej”². Z tego powodu analizie poddano programy telewizyjne. Cechuje je odmienna formuła gatunkowa, czyli serwis informacyjny i dyskusja z gośćmi – ekspertami w studio. Ograniczenie zakresu badań do czterech programów może wydawać się niewystarczające z naukowego punktu widzenia, nie mniej należy podkreślić, że ma to uzasadnienie merytoryczne. Jego podstawę stanowi jeden z aspektów historii traktatu wersalskiego. Rosja bolszewicka nie została zaproszona do udziału w konferencji paryskiej, co współcześnie przełożyło się na niewielkie zainteresowanie dziennikarzy rosyjskiej telewizji publicznej tą tematyką. Rosjanie mogli jedynie przyglądać się temu wydarzeniu z zewnątrz, podczas gdy ustalenia na konferencji okazały się kolosalne dla wielu narodów, szczególnie tych, których państwa pojawiły się na mapie Europy. Z pewnością udział Rosji z konferencji spotęgowałby zainteresowanie Rosjan samym wydarzeniem, którzy z dumą podkreślają udział swoich rodaków w różnych wydarzeniach historycznych i chętnie rozmawiają na tematy historyczne. Dwa programy w rosyjskiej telewizji oraz dwa w polskiej mogą oddać ogólny punkt widzenia Rosjan i Polaków na ówczesne wydarzenia, i mogą być w tym względzie reprezentatywne. Tematyka historyczna nie cieszy się dużą oglądalnością, a zainteresowani nią widzowie korzystają zazwyczaj z wyspecjalizowanych kanałów. Warto przeanalizować różne przekazy, które w jakimś stopniu kształtują wyobrażenie o traktacie wersalskim, ale też wpływają na opinię rosyjskiego i polskiego społeczeństwa na jego temat. W tym właśnie względzie przekaz telewizyjny wydaje się być najsilniejszy spośród mediów głównego nurtu, tj. prasy i radia.

¹ Zob. E. Rothenbuhler, *Komunikacja rytualna. Od rozmowy codziennej do ceremonii medialnej*, Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003, s. 105.

² Ibidem.

Traktat wersalski w rosyjskiej telewizji publicznej

Z badawczego punktu widzenia, najważniejsze jest odtworzenie, jaką wiedzę merytoryczną przekazują Rosjanom ich serwisy informacyjne, cieszące się największą oglądalnością od upadku Związku Radzieckiego. Najnowsze badania (z 2018 roku) zatytułowane *Wizerunek dziennikarza w masowej świadomości Rosjan* wykazały, że ponad połowa respondentów ogląda właśnie programy informacyjne³.

Serwis informacyjny „Vesti” („Вести”) jest emitowany od 13 maja 1991 roku⁴. Jego autorskie wydania naruszyły monopol obecnego od lat sześćdziesiątych dziennika telewizyjnego „Vremia” („Время”)⁵. Obecnie serwis jest emitowany co trzy godziny i jest dostępny we wszystkich strefach czasowych Federacji Rosyjskiej. Program został nominowany do prestiżowej telewizyjnej nagrody TEFI w 2018 roku w kategorii „Program informacyjny”⁶.

Bazę analizy stanowić będzie opis zawartości merytorycznej materiału telewizyjnego, co jest niezbędne do wykazania różnicy pomiędzy rosyjskimi a polskimi programami. Drugą kwestią jest sposób naświetlenia problemu i przygotowania przez „Vesti” materiału o stuleciu podpisania traktatu wersalskiego.

Redaktorzy programu „Vesti” uznali za najlepszą formułę dla oddania istoty wydarzenia korespondencję telewizyjną ze Stanów Zjednoczonych. Medioznawcy podkreślają, że gatunek dziennikarski, jakim jest korespondencja, cechuje istnienie różnicy geograficznej pomiędzy miejscem, gdzie relacja powstaje, a miejscem, gdzie ma być opublikowany, a w przypadku telewizji wyemitowany. Uważają także, że specyfiką tego gatunku jest sugestia dziennikarska, przedstawianie swojego stanowiska w danej sprawie, stąd odbiorcy mogą wyczuwać sympatie i antypatie do prezentowanych postaci⁷.

³ „Według badania *Wizerunek dziennikarza w masowej świadomości Rosjan* z okresu czerwiec-wrzesień 2018* 58% ankietowanych mieszkańców naszego kraju ogląda telewizyjne programy informacyjne”, zob. „У нас в студии не было только слонов” – как создают информационные программы, [https://adindex.ru/publication/opinion/media/2018/11/16/206804.phtml]; wyniki badań: *Образ журналиста в массовом сознании Россиян* można w całości przeczytać na stronie: http://www.msindex.ru/wp-content/uploads/2018/10/Obraz-zhurnalista-v-massovom-sozdanii-rossiyan_doklad.pdf [dostęp: 08.09.2020].

⁴ Информационная программа “Вести”, <https://ria.ru/20160513/1431293442.html> [dostęp: 08.09.2020].

⁵ Программе «Вести» 28 лет; <https://www.pnp.ru/social/programme-vesti-28-let.html> [dostęp: 08.09.2020].

⁶ Финалисты ТЭФИ 2018 – Информационная программа, <https://tefitv.ru/competitors/2018?win> [dostęp: 08.09.2020].

⁷ W. Furman, A. Kaliszewski, K. Wolny-Zmorzyński, *Gatunki dziennikarskie, Specyfika ich tworzenia i redagowania*, Rzeszów, Poltext, 2000, s. 44.

Głównym bohaterem korespondencji „Vesti” z Waszyngtonu został amerykański prezydent, Woodrow Wilson. Taka informacyjna kontrydiktoryjność wydała się realizatorom najlepsza do zaprezentowania rosyjskiego punktu widzenia na amerykańskiej ziemi. Denis Davidov, korespondent rosyjskiego serwisu, odwiedził galerię obrazów w Waszyngtonie (Washington National Portrait Gallery), by zaprezentować rosyjskim widzom obraz autorstwa irlandzkiego malarza, Williama Orpena, zatytułowany *The Signing of Peace, Versailles*⁸. Dziennikarz wyjaśnił, że obraz przedstawia uczestników konferencji, ale, co zaskakujące, bez delegacji brytyjskiej i niemieckiej. W centrum obrazu znajduje się natomiast prezydent USA, Woodrow Wilson, i ludzie z jego administracji. Przynajmniej tak mówi oficjalna interpretacja obrazu. Korespondent „Vesti” stwierdza, że możliwe jest inne objaśnienie obrazu tego nieamerykańskiego artysty, uwzględniające postawy znajdujących się na nim osób: Woodrow Wilson i francuski premier, Georges Clemenceau, siedzą odwrócieni do siebie plecami, ponieważ pomiędzy nimi jest bardzo dużo nieporozumień. Taka jest wizja artysty i ten element, zdaniem dziennikarza, wydaje się najistotniejszy. Dalszy materiał telewizyjny stanowią zmontowane archiwalne fragmenty filmów dokumentalnych, nakręconych w trakcie wizyty prezydenta Wilsona w Paryżu. Widać na nich wiwatujące tłumy ludzi, które przyszły zobaczyć prezydenta i innych dyplomatów. Była to historyczna, pierwsza wizyta amerykańskiego prezydenta w Europie. Mieszkańcy miasta entuzjastycznie witają go okrzykiem „wybawca idzie”⁹, a Wilson uważa, że jest wyznaczony do posłannictwa: „Osobisty wysłannik Boga. Tak Wilson mówił o sobie”¹⁰.

W materiale podkreśla się zupełnie inny wymiar konferencji, nie niepodległościowy, a ekonomiczny, określony przez Stany Zjednoczone¹¹, którym wytyka się późne przystąpienie do I wojny światowej, dzięki czemu odniosły najmniej strat finansowych i materialnych. Rosjanie podkreślają, że Amerykanie włączyli się do wojny z określonym celem biznesowym. Takie stanowisko w korespondencji podziela ekspert, profesor historii Peter Kuznik, wykładowca w American University w Waszyngtonie. Profesor przypomina, że Amerykanie pożyczili 2,5 miliarda dolarów Wielkiej Brytanii i Francji. W materiale wymienia się także wielki wpływ na prezydenta Wilsona szefa JP Morgan (jednego z największych holdingów finansowych na świecie). Amerykańscy bankowcy byli z kolei zainteresowani pożyczką, by docelowo zdobyć 40 miliardów dolarów odszkodowania.

⁸ Obraz można obejrzeć na stronie: *Modern Ireland in 100 Artworks: 1919 – The Signing of Peace, Versailles*, by William Orpen; <https://www.irishtimes.com/culture/modern-ireland-in-100-artworks-1919-the-signing-of-peace-versailles-by-william-orpen-1.2017270> [dostęp: 08.09.2020].

⁹ *Версальский договор: 100 лет попытке американцев перекрыть мир под себя*, 28 czerwca 2019 r. [dostęp: 08.09.2020].

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

W dalszej części korespondencji wyjaśniono rosyjskim widzom, jaka była treść projektu traktatu pokojowego przywiezionego przez prezydenta Wilsona do Europy. Wśród czternastu punktów znalazły się takie cele jak: porzucenie tajnej dyplomacji, rozwiązywanie sporów kolonialnych, utworzenie Ligi Narodów. Korespondent „Vesti” stwierdził, że klauzule Wilsona były alternatywą dla Leninowskiego dekretu pokojowego. Stanowiły próbę przeprojektowania świata dla siebie, dla własnych partykularnych interesów. Stany Zjednoczone wzywały do przeciwstawienia się „truciznie bolszewizmu”, która miała rozprzestrzenić się na całą planetę. A Rosja radziecka, mimo że nie uczestniczyła przecież w konferencji w Wersalu, z wielką uwagą śledziła negocjacje. Słowa Lenina, odnoszące się do samej konferencji, przypomniał Jewgienij Grigoriew, zastępca szefa Rosyjskiego Państwowego Archiwum Historii Społeczno-Politycznej: „To nie jest pokój, ale warunki dyktowane przez rabusiów z nożem w rękach nad bezbronną ofiarą”¹².

Kolejną kwestią poruszoną w korespondencji było ustanowienie nowych granic na świecie. Reporter „Vesti” stwierdził, że były one niemal liniami prostymi i w niezdatny sposób podzieliły skomplikowany Bliski Wschód. W wyniku negocjacji pokojowych w Wersalu Imperium Osmańskie utraciło osiemdziesiąt procent terytorium. Negatywną ocenę tego podziału wzmocniła wypowiedź profesora Kuznika: „Widzimy dziś na Bliskim Wschodzie, jak różne grupy religijne, grupy etniczne nie mogą się dogadać i walczą ze sobą. To jedna z konsekwencji Wersalu”¹³.

Symboliczne natomiast jest, że obecnie (w 2019 roku) w domu Woodrowa Wilsona w Waszyngtonie przygotowano wystawę *Uchodźcy*, poświęconą wojnie w Syrii.

Korespondencję „Vesti” uzupełniły informacje o powrocie prezydenta Wilsona z konferencji wersalskiej do USA i jej konsekwencjach dla tego polityka. Wilson spotkał się z ogromnym oporem Kongresu i brakiem akceptacji dla rezultatów traktatu wersalskiego. Oto argumenty jednego z kongresmenów: „Nie znam nikogo poza międzynarodowymi bankierami, którzy domagaliby się wysłania amerykańskiej młodzieży w celu przywrócenia porządku w miejscach na planecie, gdzie kapitał bankierów jest zagrożony”¹⁴.

Korespondencję zamyka informacja, że w Stanach Zjednoczonych traktat wersalski nigdy przez Senat nie został ratyfikowany, a Woodrow Wilson otrzymał Pokojową Nagrodę Nobla właśnie za traktat wersalski i przyczynienie się do założenia Ligi Narodów. Końcowy wydzwitek materiału jest negatywny, wsparty opinią historyków, którzy są przekonani, że prologiem do najbardziej krwawej wojny ludzkości był właśnie źle pomyślany sztuczny świat wersalski¹⁵.

¹² Ibidem.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Zob. https://tvkultura.ru/video/show/brand_id/20903/episode_id/2075918/video_id/2109009/ [dostęp: 30.11.2020 r.].

W drugim programie poświęconym traktatowi wersalskiemu, zatytułowanym *Siła faktów* z podtytułem *Pokój wersalski: konsekwencje kompromisu*, wystąpili eksperci akademicy. Jego nadawcą jest kanał „Kultura”, który działa od 1997 roku i jest finansowany z budżetu federalnego. Program wyróżnia formuła odmienna od większości audycji o wydźwięku politycznym, mało dynamiczna, pozwalająca widzowi na spokojne przyswojenie wiedzy historycznej. Autorzy skupili uwagę na konsekwencjach kompromisu politycznego, jak określają synonimicznie traktat. Program w formie dyskusji, prowadzony był przez dziennikarza, Michaiła Remizowa. W roli ekspertów wystąpili goście – Irina Novikova, doktor nauk historycznych, profesor Uniwersytetu Stanowego w Petersburgu i Ekaterina Romanova, profesor nadzwyczajny Moskiewskiego Uniwersytetu Państwowego. Audycję zapoczątkował materiał filmowy, będący podsumowaniem konferencji w Paryżu. Zacytowano francuskiego marszałka, Ferdynanda Focha, którego zdaniem sojusznicy ententy, Francja, Wielka Brytania i Stany Zjednoczone, w Wersalu nie zawarli pokoju, tylko rozejm. Przedstawiono również kalendarium, w którym przedstawiono wydarzenia z 18 stycznia 1919 roku, pierwszego dnia roboczego konferencji, która miała zatwierdzić nowy porządek na świecie. O losie narodów decydowali premierzy Francji, Wielkiej Brytanii, Włoch i prezydent USA. Dnia 28 czerwca tego samego roku podpisano traktat, w którym winą za I wojnę światową obarczono Niemcy. Na początku 1920 roku w Europie próbowano wprowadzić w życie uzgodnienia tej umowy. Francuski marszałek Ferdynand Foch negatywnie ocenił rozejm, który mógł przetrwać jakiś czas. Mówił: „To nie jest pokój, to jest rozejm na dwadzieścia lat”¹⁶.

Analogicznie brzmią, zacytowane przez narratora, słowa przywódcy Rosji radzieckiej, Włodzimierza Lenina, który porównał to porozumienie do wydarzenia o charakterze kryminalnym, do relacji przestępca – bezbronna ofiara, o czym była mowa również w programie przygotowanym przez „Vesti”.

W materiale filmowym przypomniano, że na konferencję nie zostały zaproszone pokonane Niemcy wraz ze swoimi sojusznikami oraz Rosją radziecką. Pytanie skierowane do badaczek dotyczyło celów, którymi kierowały się państwa, biorące udział w wojnie i w konferencji.

Ekaterina Romanowa stwierdziła, że paradoks I wojny światowej polega na tym, iż wielkie państwa przystąpiły do niej, nie mając dokładnie sformułowanych celów. Jednym z punktów traktatu było ukaranie Niemców, co miało zapobiec ponownemu konfliktowi zbrojnemu. Irina Novikova, powołując się na niemiecką prasę periodyczną tamtego czasu, zauważyła, że celem wojny było rozbitcie rosyjskiego imperium, będącego konglomeratem narodów zespolonych przez carat.

¹⁶ *Власть факта: Версальский мир: последствия компромисса*, https://tvkultura.ru/video/show/brand_id/20903/episode_id/2075918/video_id/2109009/ [dostęp: .30.11.2020].

Drugim aspektem dyskusji stało się odszkodowanie, które Niemcy zobowiązały się wypłacić innym krajom i które powinno zostać spłacone przez następne kilkadziesiąt lat. Francja i Belgia okupowały nawet krótko Zagłębie Rury, by uzyskać zagwarantowany dostęp do niemieckiego węgla. Wielki apetyt Francji, która chciała nie tylko naprawić szkody, ale także umocnić przemysł po wojnie kosztem przegranych Niemiec, nie mógł być dobrze oceniany przez innych polityków. Upokorzenie Niemiec, pozbawienie ich historycznie przynależnych ziem, obciążenie wielkimi odszkodowaniami, nie pozostawiało wątpliwości, że będą oni dążyli do odwetu. Dlatego, jak wielu przewidywało, „rozejm” trwał tylko dwadzieścia lat.

Trzecim aspektem dyskusji stała się Polska i miasto Gdańsk, w którym, jak przewidywał Lloyd George, rozpocznie się druga wojna światowa. Historia Gdańska była skomplikowana, mieszkało tam wielu Niemców, a miasto wchodziło w skład Prus. Profesor Novikova podkreśliła, że w tamtym czasie była popularna idea samostanowienia narodów. Przypomniała także, że polscy politycy, tacy jak Piłsudski i Dmowski (uczestnik konferencji paryskiej) przedstawiali różne wizje rozwoju Polski. Piłsudski prezentował raczej klasyczny model z „federalnym komponentem”. Dmowski uważał, że należy stworzyć państwo narodowe, choć Polska w tamtym czasie była wieloetniczna. Polska, w ocenie Novikovej, zyskała wiele po konferencji wersalskiej, dlatego nazywa ją „państwem zwycięzcą”. Polacy powiększyli znacząco swoje terytorium, między innymi o Wilno, co zdaniem badaczki jest „klasycznym imperializmem”.

Traktat wersalski w polskiej telewizji publicznej

Na antenie TVP Historia, wyspecjalizowanej w upowszechnianiu historii Polski, wyemitowano program zatytułowany *Spór o historię. Traktat wersalski*¹⁷. Wprowadzeniem do dyskusji w studio był materiał filmowy, podsumowujący półroczną konferencję, zakończoną podpisaniem traktatu pokojowego dwudziestu siedmiu państw z Niemcami. Niemcy zostały uznane za winne wywołania wojny. W obradach nie uczestniczyli przedstawiciele ani Rosji bolszewickiej, ani białej Rosji. Liczący 440 artykułów traktat został ratyfikowany 10 stycznia 1920 roku.

Ekspert w programie zastanawiali się, dlaczego traktat nie przyniósł światu trwałego pokoju, a także kim byli najwięksi wygrani i przegrani tej konferencji. Gośćmi programu byli profesorowie: Marek Kornat z Instytutu Historii PAN, Małgorzata Gmurczyk-Wrońska oraz Jan Żaryn, pełniący obowiązki Dyrektora

¹⁷ *Spór o historię. Traktat wersalski*, <https://vod.tvp.pl/video/spor-o-historie,traktat-wersalski,43215088> [dostęp: 30.11.2020].

Instytutu Dziedzictwa Myśli Narodowej im. R. Dmowskiego i I.J. Paderewskiego¹⁸. Prowadzący program dziennikarz, Tomasz Müller, podkreślił na wstępie zmiany w geografii granic, które nastąpiły po I wojnie. Profesor Małgorzata Gmurczyk-Wrońska zaznaczyła, że USA włączyły się do wojny dopiero od 1917 roku. Wszyscy uczestnicy kongresu optowali za osłabieniem Niemiec, ale Wilson wystąpił ze stanowiskiem, dającym szansę na zdemokratyzowanie tego państwa¹⁹. Niemcy stracili za to kolonie i zostali zobowiązani do zapłacenia wszystkich szkód, których doznały państwa zwycięskie²⁰.

Profesor Marek Kornat porównał prezydenta Wilsona do protestanckiego kapłana, który próbował rozsądzać spory pomiędzy antyniemieckim Clemenceau a energicznym Lloydem Georgem. Stany Zjednoczone, będące architektem traktatu, nagle go porzuciły, jak argumentuje profesor, w duchu izolacjonizmu („lepiej zając się swoim państwem, a zostawić Europę”). Dlatego amerykański Senat odrzucił traktat wersalski w głosowaniu jesienią 1919 roku, co oznaczało, że nie wejdą w życie dwa traktaty gwarancyjne podpisane pomiędzy Francją a mocarstwami anglosaskimi na wypadek nowej, niesprowokowanej wojny obronnej przeciwko Niemcom. Zapisy te były upokarzające dla Niemców²¹.

Profesor Jan Żaryn podkreślił natomiast, że Polska była bardzo ważnym uczestnikiem konferencji, ponieważ Francja chciała, aby Polska zastąpiła „rzeczywistość Europy Środkowo-Wschodniej”, czyli Rosję, która jest w rewolucji i znikające Austro-Węgry. Polska była zatem traktowana jako główny beneficjent traktatu wersalskiego, a 75 procent postulatów Polaków zostało spełnionych²². Dlatego David Lloyd George nazywał Polaków „obrzydliwymi imperialistami”²³. Rosja natomiast była wielkim nieobecny odmiennym przez wszystkie przypadki, a najmniej mówiono o USA²⁴.

Eksperci podsumowali dyskusję stwierdzeniem o nietrwałości w znaczeniu czasowym przyjętego traktatu. Eksperti – historycy skłaniają się ku stwierdzeniu, że jego postanowienia stały się zarzewiem przyszłego konfliktu. Należy cieszyć się, że pokój przetrwał aż dwadzieścia lat²⁵.

Ostatnim przykładem jest wyemitowany w TVP Historia program *Jak było*, prowadzony przez dziennikarza, Przemysława Babiara. Tematem przewodnim programu stała się kruchość traktatu i jego znaczenie dla Polski. Wprowadzeniem do audycji

¹⁸ Zaproszeni eksperci są z zawodu historykami, pracownikami Polskiej Akademii Nauk.

¹⁹ *Spór o historię. Traktat wersalski*, op.cit., (08 min, 14 s); [dostęp: 30.11.2020].

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem (15 min, 42 s).

²² Ibidem (11 min, 22 s).

²³ Ibidem (17 min, 43 s).

²⁴ Ibidem (21 min, 28 s).

²⁵ Ibidem (28 min, 16 s).

stał się materiał filmowy, oparty na nagraniach dokumentalnych z 1919 roku, przedstawiający uczestników konferencji i podpisane przez nich dokumenty. Zaproszony do dyskusji historyk, profesor Antoni Dudek, stwierdził, że uczestnicy konferencji mieli świadomość kruchości traktatu, a najbardziej „naiwną” osobą był wśród nich prezydent USA, Woodrow Wilson²⁶. Amerykanie wycofali się bardzo szybko z Europy, a bez ich obecności nie było wystarczającej siły, by zapobiec odrodzeniu się imperializmu niemieckiego²⁷. Jego zdaniem, gdyby Liga Narodów stworzyła realne mechanizmy egzekucji i miała oparcie w siłach zbrojnych państw, to być może, gdy Hitler zaczął łamać postanowienia traktatu, udałoby się go powstrzymać. Problem polega na tym, że gdy doszedł do władzy, Liga Narodów była już „wydmuszką”²⁸.

Drugi gość, doktor Adam Buława, dyrektor Muzeum Wojska Polskiego, porównał natomiast traktat wersalski do kongresu wiedeńskiego w 1815 roku, na który została zaproszona pokonana Francja. Traktat wersalski był dla Niemców dyktatem; podobnie pominięta została Rosja, która była przecież graczem na scenie politycznej, co doprowadziło do kontaktów między tymi dwoma państwami²⁹. Dyrektor Muzeum Wojska Polskiego podkreślił natomiast paradoks finansowy, jakim były pożyczki amerykańskie dla Niemiec, które miały się ukorzyć, a były wzmacniane i wspierane, co miało swoje reperkusje³⁰.

Tematem drugiej części dyskusji były wyniki konferencji paryskiej i niezbyt precyzyjne określenie granic Polski, zwłaszcza wschodniej. Doktor Adam Buława podkreślił, że Polacy w Wielkopolsce wzięli sprawy swoje ręce, natomiast wschód Piłsudski zostawił w rękach polskich żołnierzy³¹.

Wnioski

Traktat wersalski w stulecie rocznicy został przypomniany zarówno w rosyjskiej, jak i w polskiej telewizji w dwóch formach: korespondencji, będącej gatunkiem informacyjnym, i dyskusji analitycznej, będącej gatunkiem pogranicznym (informacyjno-publicystycznym)³². Redakcyjna decyzja o wyborze takich gatunków

²⁶ *Jak było*, <https://vod.tvp.pl/video/jak-bylo, traktat-wersalski, 39599266> [dostęp: 10.09.2020].

²⁷ Ibidem.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem (04 min, 07 s).

³⁰ Ibidem (06 min, 26 s).

³¹ Ibidem (09 min, 33 s).

³² Medioznawcy dookreślają dyskusję jako „wzbogaconą” z uwagi na włączenie do nich wypowiedzi ekspertów, wywiadów i filmów, zob. W. Furman, A. Kaliszewski, K. Wolny-Zmorzyński, *Gatunki dziennikarskie...*, op.cit., s. 73.

jest uzasadniona, ponieważ pierwszy gatunek ukazuje zjawiska, a drugi pełni funkcję perswazyjną i interpretacyjną. Gatunek jest elementem kultury medialnej i jest realizowany według ściśle określonych reguł, ale mogą też istnieć pewne odstępstwa, wzorce adaptacyjne dla określonej kultury³³. Czy cechy te są widoczne w korespondencji programu „Vesti”? Sposób prezentowania Stanów Zjednoczonych w negatywnym świetle, jako rozgrywających swoje własne partykularne interesy i koncentrowanie się na rosyjskojęzycznym punkcie widzenia („celem wojny był rozpad rosyjskiego imperium pod panowaniem cara”), jest bardzo charakterystyczny dla rosyjskiej telewizji publicznej. Podobnie prezentacja sylwetki prezydenta USA ma na celu pokazanie go jak w najbardziej niekorzystnym świetle (ironicznie, mówiąc o nim jako o „wysłanniku Boga”), co wsparte jest argumentacją ikonograficzną (sugestia konfliktowego usposobienia, czego dowodem ma być wizerunek Wilsona na obrazie Orpena i przyjęta przezeń postawa wobec Clemenceau). Dodatkowo wyeksponowano brak akceptacji działań dla samego prezydenta Wilsona wśród amerykańskich polityków. Ingerowanie USA w sprawy europejskie i jednoczesna nieumiejętność radzenia sobie z własnymi sprawami wewnętrznymi to w ocenie realizatorów i autorów rosyjskiej korespondencji najbardziej charakterystyczne cechy ówczesnej amerykańskiej polityki zagranicznej.

W tym względzie polskie programy traktują o prezydencie mało i oceniają go dużo łagodniej („naiwna osoba”), skupiając się ogólnie na samych Stanach Zjednoczonych.

Polscy eksperci w trakcie dyskusji bardziej wyeksponowali chronologię faktów, mniej poddając je emocjonalnej i perswazyjnej ocenie, która zdominowała korespondencję z USA.

Polskocentryczność w programach polskiej telewizji publicznej nie zaskakuje, ponieważ eksperci – historycy w największym stopniu skupili uwagę na wielu korzyściach, które zyskała Polska, wracając na mapę Europy. Nie dziwi zatem, że takie sprawy jak plebiscyty ludności w nowym państwie nie interesowały rosyjskiej telewizji aż tak bardzo, jak główny gracz konferencji, czyli Stany Zjednoczone Ameryki.

Gdzie pojawiły się analogie w meritum polskich i rosyjskich programów? W ocenie wszystkich ekspertów były to upokarzające zapisy traktatu wersalskiego odnoszące się do Niemiec.

Analogicznie w rosyjskiej korespondencji i w polskim programie o tematyce historycznej odniesiono się do kwestii finansowych: w pierwszej linii wymienia się późne przystąpienie USA do I wojny światowej, dzięki czemu odniosły najmniej

³³ G. Ptaszek, *W stronę bezgatunkowości mediów? O funkcji gatunków medialnych w procesie odbioru*, [w:] red. W. Godzic, A. Kozieł, J. Szyłko-Kwas, *Gatunki i formaty we współczesnych mediach*, Warszawa, Poltext, 2015, ss. 35-51.

strat finansowych i materialnych spośród państw uczestników wojny. Rosjanie podkreślają, że Amerykanie włączyli się do wojny z wytyczonym podejściem biznesowym, myśląc o korzyściach płynących z pożyczek, na co zwrócił uwagę także polski ekspert. Jest to niezrozumiały element polityki USA, które upokarzają Niemcy i jednocześnie je chcą wzmocnić. Tworzy to wspólnie z informacją o szybkim odrzuceniu traktatu przez Senat USA medialny obraz „dwulicowej”, niestabilnej polityki gracza, który uważał się za światowego hegemonia w tamtym czasie.

Jednakowo w polskich i rosyjskich programach podkreślano słabość traktatu, który określały jako „rozejm”, a epitety oceniające jego siłę jako „kruchy”, „nie-trwały”. Zarówno polscy, jak i rosyjscy specjaliści wyeksponowali brak ratyfikowania traktatu w USA. Podkreślano też nieudolność w określaniu granic państwowych, co w kolejnych latach skutkowało konfliktami politycznymi.

Korespondencja „Vesti” była przykładem nacechowanego emocjonalnie autor-skiego programu, w którym został uwzględniony rosyjski punkt widzenia na ówczesną politykę USA, krytycznie i ironicznie odnoszący się do prezydenta Wilsona, czyli osoby, której urząd w Rosji cieszy się wysoką popularnością i szacunkiem najważniejszych polityków. Materiał o tak negatywnym wydźwięku na temat prezydenta nigdy nie zostałby pokazany w telewizji anglosaskiej, dlatego można stwierdzić, że to narracja rosyjskich mediów głównego nurtu jest zgoła odmienna w prezentacji najważniejszej osoby w państwie.

Z kolei dyskusję analityczną z udziałem ekspertów charakteryzuje dużo wolniejsze tempo programu, spokojna, wyważona dyskusja, co pozwala na zapoznanie się z faktami, które często nie są znane szerszej, polskiej lub rosyjskiej, widowni. W tym względzie programy dotyczące setnej rocznicy traktatu nie mają tylko charakteru przypominającego, ale pełnią także rolę edukatora propagującego wiedzę historyczną dla młodszej widowni.

Gatunki dziennikarskie, takie jak korespondencja czy dyskusja z ekspertami, działają jak wzorzec, który wzmacnia przekaz.

Literatura

Literatura podmiotowa (programy telewizyjne)

Версальский договор: 100 лет попытке американцев перекроить мир под себя.

Власть факта: Версальский мир: последствия компромисса.

Jak było. Traktat wersalski.

Spór o historię. Traktat wersalski.

Literatura przedmiotowa

Furman W., Kaliszewski A., Wolny-Zmorzyński K., *Gatunki dziennikarskie, Specyfika ich tworzenia i redagowania*, Rzeszów, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania, 2000.

Ptaszek G., *W stronę bezgatunkowości mediów? O funkcji gatunków medialnych w procesie odbioru*, [w:] red. W. Godzic, A. Kozieł, J. Szyłko-Kwas, *Gatunki i formaty we współczesnych mediach*, Warszawa, Poltext, 2015, ss. 35-51.

Rothenhuhler E., *Komunikacja rytualna. Od rozmowy codziennej do ceremonii medialnej*, Kraków, Wydawnictwo UJ, 2003.

Netografia

Образ журналиста в массовом сознании Россиян, http://www.msindex.ru/wp-content/uploads/2018/10/Obraz-zhurnalista-v-massovom-sozdanii-rossiyan_doklad.pdf Data dostępu: [30.11.2020].

Власть факта: Версальский мир: последствия компромисса, https://tvkultura.ru/video/show/brand_id/20903/episode_id/2075918/video_id/2109009/ [dostęp: 30.11.2020].

Jak było. Traktat wersalski, <https://vod.tvp.pl/video/jak-bylo,traktat-wersalski,39599266> [dostęp: 30.11.2020].

Информационная программа „Вести”, <https://ria.ru/20160513/1431293442.html> [dostęp: 2020.09.08].

Программе «Вести» 28 лет, <https://www.pnp.ru/social/programme-vesti-28-let.html> [dostęp: 30.11.2020].

Финалисты ТЭФИ 2018 – Информационная программа, <https://tefitv.ru/competitors/2018?win> [dostęp: 2020.11.30].

TVP Historia, <https://historia.tvp.pl/> [dostęp: 30.11.2020].

Spór o historię. Traktat wersalski, <https://vod.tvp.pl/video/spor-o-historie,traktat-wersalski,43215088> [dostęp: 30.11.2020].

Marshall C., O’Toole F., *Modern Ireland in 100 Artworks: 1919 – The Signing of Peace, Versailles, by William Orpen*, 2014.11.29 [dostęp: 30.11.2020].

References

Source bibliography

Версальский договор: 100 лет попытке американцев перекроить мир под себя [The Treaty of Versailles: 100 Years of Americans Trying to Recreate the World for Themselves].

Власть факта: Версальский мир: последствия компромисса [The Power of Fact: The Peace of Versailles: Consequences of a Compromise].
Jak było. Traktat wersalski [The Treaty of Versailles: What Really Happened There].
Spór o historię. Traktat wersalski [A Dispute Over History. The Treaty of Versailles].

Subject bibliography

Furman W., Kaliszewski A., Wolny-Zmorzyński K., *Gatunki dziennikarskie, Specyfika ich tworzenia i redagowania* [Journalistic Genres, the Specificity of Their Creation and Editing], Rzeszów, Poltext, 2000.

Ptaszek G., 2015: *W stronę bezgatunkowości mediów? O funkcji gatunków medialnych w procesie odbioru* [Towards Unified Genre in Media? About the Function of Media Genres in the Reception Process], [in:] W. Godzic, A. Koziół, J. Szyłko-Kwas (Eds.), *Gatunki i formaty we współczesnych mediach* [Genres and Formats in Contemporary Media], Warszawa, Wydawnictwo Poltext, 2015, pp. 35-51.

Rothenbuhler E., *Komunikacja rytualna. Od rozmowy codziennej do ceremonii medialnej* [Ritual Communication: From Everyday Conversation to Mediated Ceremony], Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003.

Netography

Образ журналиста в массовом сознании Россиян [The Image of a Journalist in the Mass Consciousness of Russians], http://www.msindex.ru/wp-content/uploads/2018/10/Obraz-zhurnalista-v-massovom-sozdanii-rossiyan_doklad.pdf [accessed: 30.11.2020].

Власть факта: Версальский мир: последствия компромисса [The Power of Fact: The Peace of Versailles: Consequences of a Compromise], https://tvkultura.ru/video/show/brand_id/20903/episode_id/2075918/video_id/2109009/ [accessed: 30.11.2020].

Jak było. Traktat wersalski [The Treaty of Versailles: What Really Happened There], <https://vod.tvp.pl/video/jak-bylo,traktat-wersalski,39599266> [accessed: 30.11.2020].

Информационная программа “Вести” [News Programme “Vesti”], <https://ria.ru/20160513/1431293442.html> [accessed: 09.08.2020]

Программе «Вести» 28 лет [The “Vesti” Programme is 28 Years Old], <https://www.pnp.ru/social/programme-vesti-28-let.html> [accessed: 30.11.2020].

Финалисты ТЭФИ 2018 – Информационная программа [Finalists of TEFI 2018 – Information Programme]; <https://tefitv.ru/competitors/2018?win> [accessed: 30.11.2020].

TVP Historia, <https://historia.tvp.pl/> [Polish Television – History].

Spór o historię. Traktat wersalski [A Dispute Over History. The Treaty of Versailles], <https://vod.tvp.pl/video/spor-o-historie,traktat-wersalski,43215088> [accessed: 30.11.2020].

Marshall C., O'Toole F., *Modern Ireland in 100 Artworks: 1919 – The Signing of Peace, Versailles, by William Orpen*, 2014.11.29 [accessed: 30.11.2020].